

Cur. 343

D-r STANKO FRANK
SVEUČILIŠNI PROFESOR – ZAGREB

KRIVIČNA ODGOVORNOST
ORGANA I ČINOVNKA
NOVČANIH ZAVODA

Posebni otisak
iz
SPOMENICE KONGRESA PRAVNIKA

UHB. GP.
835

BEOGRAD
1935

KRIVIČNA ODGOVORNOST
ORGANA I ČINOVNIKA
NOVČANIH ZAVODA

BEOGRAD
ŠTAMPARIJA I KNJIGOVESNICA „PRIVREDNIK“
ŽIV. D. BLAGOJEVIĆ — KN. MIHAJLOVA UL. 3.
1935

**Krivičnopravna odgovornost organa i činovnika
novčanih zavoda**

1. Između društvene odgovornosti nekog lica i socijalne važnosti interesa koje ostvaruje ovo lice treba da postoji neki razmjer: čim su važniji interesi, tim veća treba da bude i odgovornost. To važi za ostvarivanje ličnih interesa, a pogotovu treba da važi kada se radi o ostvarivanju interesa drugih lica, jer važni interesi su uvijek društveni interesi. Ako ko preuzima bilo na kojem osnovu staranje za tuđe interese, treba da to izvršuje najsavjesnije, jer će u protivnom slučaju snositi odgovornost za rdave posljedice svog rada. Ovaj princip dobiva osobitu važnost u slučajevima kada je ostvarivanje interesa drugih lica postala društvena potreba, kada društvo ne može više da napreduje, a da jedni njegovi članovi ne ostvaruju interese drugih. Ova potreba može da se pokaže kada neko lice nije u stanju da samo zaštićuje i ostvaruje svoje interese uopće ili u nekom smjeru, ali i onda kada se neki interesi mogu ostvariti samo na osobit način, samo tako da se više lica udruže u cilju ostvarivanja nekih svojih interesa. Interesi koji se ostvaruju pomoću drugih lica mogu da budu materijalni ili nematerijalni, idealni. Razlikovanje između ovih dvaju grupa interesa nije lako, jer su ovi interesi često tijesno povezani, materijalni su često uslov za ostvarivanje idealnih, ali i sredstvo za njihovo povređivanje.

Kako je ostvarivanje ličnih interesa posredovanjem drugih lica društvena potreba, to je prirodno da uslovi pod kojima će se ovo vršiti ne mogu da budu prepušteni posvema odlukama pojedinaca, jer se radi o važnim javnim interesima. Ovaj interes biće odlučan kada se radi o tom da se utvrde društvene forme za ostvarivanje interesa pojedinaca po određenim licima, da se utvrdi, kako se ima postupati da se poluči postavljeni cilj, ali javni interes zahtijeva također da se garantuje držanje ovih forma. Kako ove društvene forme, pravni propisi, predstavljaju najbolji način za ostvarivanje interesa drugih lica, to je potrebno da ih se obezbeđuje. Kao prokušano sredstvo za

obezbeđivanje društvenih interesa važi kazna. Trebalo bi dakle lica koja interese drugih ne ostvaruju kako je to najbolje moguće u smislu preuzete dužnosti kazniti.

2. Kada se radi o ostvarivanju tuđih interesa polazićemo sa pojma materijalnih interesa. Nematerijalne interese shvaćamo obično kao posve lične interese koje teško može da ostvaruje drugo lice, a ukoliko je to i moguće, nije lako utvrditi, da li su ovi interesi realizovani i u kojoj mjeri. Ovaj momenat treba držati na umu kada idemo zatim da kaznimo lice koje je dužno da ostvaruje tuđe interese. Povređivanje samo nematerijalnih tuđih interesa u ovom slučaju ne bi moglo da posluži kao pozudani osnov za kaznu. Kao ishodišna tačka poslužiće povreda materijalnog interesa koja podjedno može biti kriterij za povredu nematerijalnog interesa. Ali pri tom treba držati u vidu da čisto materijalnih interesa nema. Slijedi iz prirode društva, iz odnosa među ljudima, da ni imovina, ovo na oko najmaterijalnije dobro, nije posve materijalno dobro. Pogotovu u našem slučaju kada se radi o tom, da li je ko po dužnosti ostvarivao povjerenje mu imovinske interese. Ne radi se ovdje samo o povredi imovine, o imovinskoj šteti. Radi se o nekom socijalnom razočaranju u pogledu ličnosti — prirodne ili pravne — koja je svojom dispozicijom oštetila povjerenju imovinu. Povreda imovine samo je simptom koji nas upućuje prema interesu koji je zapravo pogoden. Nema dvojbe da je povredom imovine povređen važan javni interes, ali kada je imovina povređena nesavjesnom dispozicijom lica kojemu je bila povjerenja u interesu drugog lica i cjelokupnosti, povređivanje imovine dobiva posve drugi smisao. Radi se o povredi povjerenja koje je prema disponentu imalo pojedino lice, nekolicina lica, a možda i cijela zajednica. Usljed ovog povjerenja došao je neko u položaj da disponuje imovinom drugoga, a zloupotrebom povjerenja povređena je imovina. Imovinski predmet predan je disponentu koji je time došao u mogućnost da njime disponuje, jer uživa povjerenje drugoga. Kako se pokazalo da nije bilo mjesta povjerenju, to je drugo lice u nekom pogledu razočarano, prevareno, ukratko povređeno.

3. Kako se smisao zajednice sastoji i u tome što pojedinac ne može sam da ostvaruje sve svoje ciljeve, nego mu je potrebna pomoć drugih, kako je uzajamnost osnov zajednice, to je i međusobno povjerenje važan uslov zajednice. Bez povjerenja, bez vjere jednog člana zajednice u drugoga i bez vjernosti svih prema zajednici nema političkog ni ekonomskog života. Što važi za najopširniju ljudsku zajednicu za društvo i državu, važi i za druge organizovane zajednice sa posebnim određenim ciljevima. Smisao, duša ovih zajednica, ovih kolektivnih lica je povjerenje, ono uspostavlja vezu između članova, ono je sila koja ih organizuje. Kako je cilj ovih organizacija promicanje interesa cjelokupnosti, prirodno je da ova zaštićuje njihovu egzistenciju. Kako je opet povjerenje uslov za egzi-

stenciju ovih ustanova, to se ono pokazuje kao podesan predmet zaštićavanja. Zaštićujući povjerenje prema ovim ustanovama, zajednica zaštićuje ove ustanove same. Kada bi se država kao pravni red odlučila da zaštićuje povjerenje kao osnov kolektivnih, pravnih lica, udruženja i zavoda, ne bi se ovaj postupak mogao da shvati kao neka vanredna, posve nova mjera koja u pravnom redu, koji postoji i važi, nema precedensa. Država bi prema ovim pravnim licima postupala na način, kako i ona zahtijeva da se postupa prema njoj. I država zahtijeva vjernost. Ona zahtijeva vjernost svojih članova, državljana, a pogotovu vjernost svojih organa, državnih i javnih službenika. Analogno ponašanje može da zahtijeva i kod pravnih lica. Kako postoji izdaja države, tako može da postoji i izdaja pojedinih pravnih lica, udruženja ili zavoda. Tako povjerenje može da bude podesan predmet zaštićavanja, ako treba i kaznom. Kako su ciljevi pravnih lica kuđ i kamo ograničeniji od ciljeva države, to će i sadržaj povjerenja biti manji, pa će biti i lakše da ga se zaštiti. Ali uslijed toga potreba da se povjerenje zaštiti na najuspješniji način, neće biti manja. Dok naime povreda vjernosti prema državi redovno posve apstraktno ugrožava njezinu egzistenciju, to povreda povjerenja kod nekih pravnih lica sa tačno određenim materijalnim ciljevima može ne samo da potkopa i uništi egzistenciju konkretne ustanove, nego uslijed povezanosti društvenog a napose ekonomskog života, ugrožava i egzistenciju svih drugih sličnih organizacija.

4. Kako bi se najuspješnije mogla da zaštiti egzistencija pravnih lica kao organizacija osnovanih na povjerenju? Obratimo pažnju organizacijama sa imovinskim ciljevima napose tzv. novčanim zavodima. U prvom redu — a za nas isključivo — dolaze u obzir kao učinioci krivičnog djela kojim se povređuje povjerenje organi novčanih zavoda. Granice unutar kojih bi se kretala krivična odgovornost ovih lica bile bi određene socijalnim smislom i funkcijama ovih zavoda. Cilj odgovornosti organa mora da bude sačuvanje i unapređivanje ovih zavoda. Odgovornost je potrebna, jer se radi o zaštićivanju povjerenja kao uslova postojanja ovih zavoda, zato ona ne smije da ide dalje nego li što to biće ovih zavoda zahtijeva. Kada bi ovim organima nametnuli težu odgovornost nego li je potrebna za društveno funkcionisanje zavoda, postigli bi upravo protivno.

Da ostanemo u skladu sa § 1 K. z. potrebno je da se konstruiše biće krivičnog djela kojim bi se povređivalo povjerenje kao uslov za poslovanje novčanih zavoda. U ovom nastojanju nas krivični zakonik ne ostavlja bez pomoći. U općem idejnom pogledu možemo da nadovezujemo na pojam vjernosti koji je pretpostava svakog pravnog reda. Ovaj pojam krivični zakonik napose naglašava u odnosima pojedinca prema državi. Ovaj pojam čini podjedno srž krivičnih djela protiv imovine označenih u §§ 369—372. Kako je cilj novčanih zavoda u prvom redu imovinski, to će i povreda povjerenja izvršena sa strane njihovih

organa biti važna samo ako pokazuje nepovoljnih posljedica u imovinskoj sferi. Pomoć koju nam u našem nastojanju da utvrdimo krivičnu odgovornost organa novčanih zavoda daje krivični zakonik propisom § 369 tako je znatna, da bi se što više mogli postaviti na stajalište da je ovim propisom cilj za kojim idemo već postignut. Trebalo bi samo da ispravno protumačimo ovaj propis, pa bi time i pitanje krivične odgovornosti organa novčanih zavoda bilo riješeno. U istinu bi nas ovaj put mogao da vodi do cilja, a možda bi bio i najkraći. Nema naime dvojbe da su ovi organi ovlašćeni zastupnici, jer preduzimaju za druga lica, koja su im povjerila imovinu — u prvom redu za novčani zavod — u velikoj mjeri samostalne pravne poslove. Ovom mišljenju ne protivi se okolnost da je opseg i sadržaj ovlašćenja ovih organa u znatnoj mjeri određen zakonom. Iako bi za pojam zastupnika, napose za njegovo postavljanje, zahtijevali očitovanje volje nekih lica, to bi kod organa pravnih lica bilo udovoljeno i ovom zahtijevu, jer su i ovi organi postavljeni na svoja mjesta očitovanjem volje, zaključcima pravnih lica. Pri tom ne treba zaboraviti da je konačno osnov svakog ovlašćenja uvijek zakonski propis.

5. Kod ove konstatacije mogli bi se da zaustavimo i da smatramo našu zadaću kao riješenu. Ako unatoč tome idemo dalje i ako § 369 K. z. shvaćamo kao podesan osnov za daljnje izgrađivanje krivične odgovornosti organa novčanih zavoda, to nas pri tom vode važni razlozi. Naglasili smo da je uslov egzistencije pravnih lica, napose onih sa ekonomskim ciljevima, pouzdanje. Bilo bi dosljedno kada bi krivični zakonik napose isticao povjerenje kao interes, kao dobro koje zavređuje zaštitu. Kao zaštitno dobro § 369 navodi zakon imovinu, a tek u drugom redu, u neku ruku kao o napadnom dobru, govori o povjerenju (... kazniće se zbog ove zloupotrebe povjerenja ...). Po našem mišljenju trebalo bi da bude upravo obrnuto. Smisao krivičnog dela, interes koji se zaštićuje, trebalo bi da bude povjerenje, imovina bi bila samo objekt napadanja kojim se u ovom slučaju materijalizuje i ograničava povreda povjerenja. Dašto da bi u ovom slučaju ovo krivično djelo ispalo iz sistema krivičnih djela protiv imovine. Ali ovoj nezgodnoj posljedici se može doskočiti. Propise koji se bave krivičnom odgovornošću ovih organa mogli bi uvrstiti u trgovački zakonik koji u projektu već postoji. A mogli bi ih provesti i posebnim zakonom. Potreba posebnog zakona mogla bi se opravdati važnošću ustanova koje treba zaštititi kao i vanrednim teškim i ekonomskim prilikama. Da ostanemo kod onog upoređivanja između države i pravnih lica, mogli bi da kažemo da su i novčani zavodi potrebni posebnog krivičnog zakonika za zaštitu njihove bezbednosti.

6. Kod izgrađivanja bića krivičnog djela za koje treba da odgovaraju organi novčanih zavoda radiće se u prvom redu o pojmu povjerenja. Ovaj pojam se može поближе odrediti poj-

mom dužnosti. Povjerenje uživa lice koje izvršuje svoju dužnost, povjerenje se povređuje ponašanjem koje ne odgovara preuzetim dužnostima. Dužnosti organa sadržane su u pravnim propisima i u pravilima koja važe u prometnoj oblasti o kojoj se radi. U svakom pojedinom slučaju imaće sudac da utvrdi, da li je organ o kojem se radi povrijedio dužnosti svojega položaja u tolikoj mjeri da ima mjesta kažnjavanju. Preuzete dužnosti mogu se povrijediti činjenjem ali i nečinjenjem.¹⁾ Povreda dužnosti biće kažnjiva povreda povjerenja samo u slučaju, ako ima za posledicu imovinsku štetu zavoda. To slijedi iz prirode novčanih zavoda koji idu za imovinskim ciljem. Povjerenje imade ovdje imovinski smisao. Zavod biće oštećen kada je oštećena njegova glavnica odnosno kada je oštećen interes njegovih dioničara kao cjeline. Zavod biće oštećen i onda kada su povređeni interesi onih njegovih povjerioca čija je sudbina povezana sa sudbinom zavoda. Ne mogu se bitno povrijediti interesi na pr. ulagača, a da se pri tom bitno ne povrijede imovina zavoda, njegova glavnica i interes njegovih dioničara. Ako bi se radilo o novčanim zavodima koja nisu dioničarska društva, postupalo bi se analogo. Interesi povjerioca, napose ulagača bili bi povređeni u prvom redu, ali ne treba zaboraviti da su i dioničari povjerioci zavoda.

Razumije se da je uvijek potrebna krivnja, u prvom redu umišljaj, ali dostaje i nehat. Za umišljaj se zahtijeva znanje da se povređuje dužnost i da se time oštećuje imovina zavoda.

U vezi s onim što smo kazali mogli bi biće ovog posebnog krivičnog djela odrediti ovako:

Organi novčanih zavoda koji povrijede svoje dužnosti i time oštete imovinu zavoda kazniće se zatvorom i novčano.

U osobito teškim slučajevima kazniće se robijom do pet godina i novčano.

Ako su radili iz nehata kazniće se zatvorom do dvije godine i novčano do 50.000 dinara.²⁾

Posebna krivična odgovornost namještenika novčanih zavoda nije potrebna. Kako bi organi ovih zavoda odgovarali i za nehat, to oni odgovaraju i za štete nastale iz radnja namještenika, ukoliko je šteta posljedica naloga organa, njihovog nedostatnog nadzora, ili nesavjesnog izbora namještenika.

¹⁾ Organ novčanog zavoda može da povrijedi imovinske interese zavoda kada uživa platu koja nadilazi sredstva preduzeća, kada je pod jedno funkcionar u toliko drugih preduzeća da nema mogućnosti savjesnog vršenja dužnosti u ma kojem od ovih preduzeća itd.

²⁾ § 312 njemačkog trgovačkog zakonika glasi: Mitglieder des Vorstandes oder des Aufsichtsrates oder Liquidatoren werden wenn sie absichtlich zum Nachtheile der Gesellschaft handeln mit Gefängnis und zugleich mit Geldstrafe bis 20.000 M bestraft.

In besonders schweren Fällen kann auf Zuchthaus bis zu 5 Jahren erkannt werden.